

100 ljet Gradišće II. (35) – Burgenland schreibt Geschichte 1921-2021

Drugi svezak je za nas bogata škatulja raznorazlikih temov o kih bi mi mogli med nami i temeljitije raspravljati. Nimamo ufanja, ni ne more biti, zbog znanja jezika i temeljev kulture da bi to drugi obavili. Nije u pitanju općeniti stav povijesnoga diskurza. Sa stanovišta gradišćanskih, samo na nimških zvanjankov školovanih ljudi, ki imaju čisto pravo i ne more se nikomu predbacivati kakova pristranos (jedino ignorancija). Gdo zna i hrvatski ili mađarski u Gradišću, da bi razumio gledišća, socijalne stave i sa druge strane. Takov je bio nacionalizam (koga su pokusili zatajati, omalovažiti, nek drugi su bili nacionalisti oni sami ne!). I oni imaju nacionalnu interpretaciju povijesti o svi ki nisu bili nimškoga jezika (Mađjari, Hrvati, Židovi, Cigani...). Oni su bili nešto drugo i nisu pasali u monokronu državu, ku su pred tim skupno izgradjivali kroz stoljeća. Mislim, da bi to morala definirati narodna većina. U novijem vrjenu nima točnijega ispitivanja o jeziku i priznanju pri brojidbi naroda, što nam mora biti jako sumljivo. Što kani zamućati država?! Ili ona nikako nije odgovorna za asimilaciju? Za svoje ravnopravne državljane? (Kako je to sada s novimi migranti? Su nam zaista poznati točni broji???)

Svakako moramo poblize spogledati ono kade se piše o Gradišćanski Hrvati. Procijeniti moremo sve to samo ako smo dobro upućeni u razvitak, ako poznajemo uz ono što smo doživili u svakidašnjem razvitku, u školi naučili, čuli (ako smo poslušali) o državnoj austrijskoj (gradišćanskoj) povijesti i povijest našega maloga naroda. Onda imamo na čemu moremo miriti i vridnovati raz-

vitak, svejedno da li nam to paše ili ne. Ravno sada se sve gušće čuje: fakte – a ne ideološka izlaganja! Imamo pravo na slobodno izražavanje svojega privatnoga (političkoga) mišljenja ali nimamo pravo na slobodno izlaganje (falsificiranje, prominjene) faktov iz života. U ovoj knjigi se barem trudu da sve narodne grupe u Gradišću budu ravnopravno predstavljene (po današnjem [ne]znanju) ne tako kako u školskoj knjigi »Geschichte des Burgenlandes« (1996.) ili u obnovljenom »Historischer Atlas Bur-

ner, ki se priznava gradišćanskim Mađjarom i specijalno mu je područje manjine u Gradišću, posebno Romi i Sinti. O gradišćanski Hrvati uz manje zabune, kako je to prva školska knjiga (1754.) ili kako su pokrenute tajedne NAŠE NOVINE (1910.), ne spominje ni NOVI GLAS (1923.) niti HRVATSKE NOVINE (1923.) ali kako su došle tambure u Gradišće i HKD (ali ne HGKD u Beču), kako je nastao razdor med desnim i livim krilom gradišćanskih Hrvatov prilično dobro skicira. Zanimljivo je, da skoro

Demonstracija u Beču 1987. lječa za manjinska prava i za dvojezične čuvarnice

genland« (2011.) kao rubne ili dodatne napomene, apendiks (appendix) većinskoga naroda.

Drugi debeli svezak ima poglavlja: Manjine, Gospodarstvo, Kultura, Crikva, Zdravstvo, Ognjogasci, Školstvo i Obrazovanje. I u svakom poglavlju moremo najti prikazov, upute, primjedbe i o naši prilika, kade već – kade manje. Sve skupa ali daje jednu odredjenu sliku, mozaik kamenčiće, ki još ne daju skupno jednu potpunu sliku Gradišća i gradišćanskih ljudi. Zato bi bilo jako potrebno i dobro još dugo na tačinu raspravljati o ti sadržaji.

Uvodni članak daje povjesničar Gerhard Baumgart-

svi ki se dotaknu nacionalsocijalističke periode rado naglašavaju da su i Hrvati bili upleteni u nacionalsocijalistički pokret. Jako zanimljivo je njegovo izlaganje o postanku dvojezične gimnazije u Borti, kade bi mogli dostati utisak: da se koza nažere zelja ali da i zelje ostane cjelovito! Čuda puno za razmišljanje, onako usput, sve do bombov u južnogrđišćanskoj Borti ali bez upozorenja huskanja protiv Stinjakov.

Slijedi pak opširno izlaganje o političkom razvitku gradišćanskih Hrvatov kratkim prikazom njevoga postanka u ovom prostoru. U tom prikazu Norbert Darabos pokaže kao

100 LJET GRADIŠĆE

piše
Nikola Benčić

jako dobar poznavatelj onih razvitkov od kih drugi samo površno nešto velu, tako o ponašanju prilikom priključenja Gradišća Austriji, uzroci podiljenosti, usmirenje HRVATSKIH NOVIN i NOVOGA GLASA, školsko pitanje za ko se je mislilo da je 1937. rješeno a zapravo nije se moglo temeljitije priminiti, jer je Austrija 1962. prominila školski zakon, razvitak po Drugom svitskom boju, Državnom ugovoru 1955., dvojezične seoske table, broj gradišćanskih Hrvatov, stvaranje kulturnoga identiteta itd., itd. Nastavlja Katarina Tyran s političkim razvitkom med Hrvati od 90-ih ljet, pitanje pada željeznoga zastora i dvojezične table, hrvatski jezik u javnosti i normiranje jezika. Mladi povjesničar iz Fileža Mihael Schreiber nam daje uvid u NS-vrime. Morebit da bi simo slišio bio opširniji prikaz o otporu protiv nacionalsocijalizma u Gradišću; Nikola Benčić o vidljivi znaki gradišćanskohrvatskoga identiteta, u prvom redu u kulturnom životu.

Jako su poučni i zanimljivi doprinosi o razvitku go- ➔

spodarstva u Gradišću, puni s relevantni podatki i za nas jer se odnašaju na sve Gradišćance. U kulturnom poglavlju se čuda govori o muzici, nažalost i čuda svega premući i koncentrira na popularne, poznate sadržaje med većinskom publikom. Pregled umjetnosti donša veći broj hrvatskih imena a prikaz kazališta se premalo osvrne na naše hrvatsko amatersko kazalište, jer se je preveć zaufalo u prikaz u kulturnom poglavlju (i jedni i drugi su bili vezani na određeni broj tipkov u prikazu što je dopustilo samo pregledan prikaz tematike) a literarni prikaz je skicirana rubna tema (razumljivo, gdo jur čita gradišćansko-hrvatske autore zvana dvojezičnih). A Crikve (katoličanska, evangelička, židovska) su bile, mislim, puno već zaslužne od onoga što moremo naslutiti iz prikaza. Slijedi prikaz razvitka zdravstva i ognjogasnoga udruženja, da bi na kraju došao jako kontroverzan prikaz školstva i ustanove za izobrazbu odraslih.

Prilično opširno se raspravlja o Židovi, Madjari (Ugri), Romi. Prikazu se i posebnosti gradišćanskoga regionalnoga nimškoga jezika s posebnim akcentom o „Hienzeni“, pak narodni običaji, komu poglavlju bi i gradišćanski Hrvati puno svega zanimljivoga mogli dodati.

Sve u svemu, obadva sveski s donesu jako čuda informacijov o Gradišću, i o ljudi ki u njem živu. Na nami leži da li imamo toliko hrabrosti, znanja, izdržljivosti u današnjem digitalnom svitu, pogledati si izložbu u Solunku (*Schlaining*) i pročitati te debele knjige i skupno dati svoje osobne i (li) kritično znanstveno mišljenje o podatki o našem životu.

Kao završetak moremo sa ljeta prilikom postavljenja vitrine o Gradišću u Wiener Museum: *Es soll zum Ausdruck kommen, daß sich das Burgenland Österreich selbst als Geschenk gebracht hat...*

Martinšićeva monografija o Bizonji

Balaž Martinšić u Prisiki

U Prisiki u Madjarskoj, 8. oktobra je povjesničar Balaž Martinšić prezetirao svoju opširnu monografiju o rodnom selu Bizonji. Presentacija knjige je bila u Muzeju sakralne umjetnosti Hrvatov u Prisiki.

PRISIKA – Kako je Balaž Martinšić na madjarskom rekao prilikom prezentacije svoje knjige o Bizonji „Zovem se Balaž Martinšić i povjesničar sam Muzeja Hanság u Starom Gradu. Jur od rođenja sam stanovnik Bizonje. Od ditinstva sam s poniznosti gledao ovu krajinu, poslušao sam stariju generaciju, roditelje i starestarje kad su mi povidali štorice. Kot dite zainteresirano sam slušao o Turki, doseljeni Hrvati i o voščani. Kako se je vrijeme minjalo počeo sam ispitiivati ljude, i tako sam doznao, o „teti Rezi“ i ča je zapravo „pčelinjak“. Kako sam postao stariji sam počeo gledati pozadinu tih događajev i staviti to u povijesnu dimenziju. Ova knjiga je plod toga istraživanja. Tako sam mogao kroz povijesnih događajev sakupiti podatke o povijesti Bizonje, i glavne momente ovde živućih stanovnikov. Čutim se srićnim, da sam se mogao pominati s takovimi istaknutimi ljudi ki nažalost već nisu med nami, ali su mi još mogli na raspolaganje staviti dokumente od žitka svojih preocev. Zahvalan sam i tim ljudem, ki

su mi dali čuvane fotografije, i pomogli su mi u imenovanju tih osob. Zahvalan sam i Samoupravi Bizonje i Muzeju Hanság da su me financijski i moralno podupirali u sastavljanju te knjige.

Po mojem mišljenju stojimo na granici jednoga razdoblja. Današnji človik nima vrimena da se malo sjede i pomina sa starijom generacijom, niti unuki, ki bi mogli još pitati starestarje kako je ovo ili ono bilo kadakoč. Starci potiho svi idu, a ča su znali, to sve odnesu sa sobom u vjekovječnost. Gdo se spominje još na naše preuzvišene farnike i učitelje? Nažalost će polako i nestati kolektivno spominanje. Ufam se, da sam ovom knjigom mogao nešto dati ljudem da im se vraćaju spominki iz prošlosti. Neka ovo moje djelo pomaže svim, ki kanu upoznati povijest Bizonje od prapovijesne dobe do sredine XX. stoljeća, povijest bizonjske farske općine sve do danas. Željim starijoj generaciji da uživaju listajući u mojoj knjigi. Naravno mlade motiviram i ohrabrujem, da slobodno pitaju starestarje i da ne idu mimo nezainteresirano uz bizonjsku crikvu, uz vjerske spomenike sela, kad su to još jedini svidoki žitka ovde živućih Bizonjceev u prošlosti.

Knjiga je samo jednojezična, ali planiram sljedeće ljeto publicirati na hrvatskom i nimškom jeziku.“ (i.k.)

Oliver Rathkolb, Gert Polster,
Susanna Steiger-Moser, Johann Kirchknopf,
Rosemarie Burgstaller (Hgg.)

BURGENLAND SCHREIBT GESCHICHTE 1921–2021

BAND 2

1
o
o
burgenland

Naslovnica drugoga sveska opširnoga povijesnoga prikaza o Gradišću